

DIANA MANDACHE

BANII
EXILULUI
PROCESUL CRETZIANU
ÎN ELVEȚIA

CORINT
ISTORIE
AUTORI ROMÂNI

—2026—

Cuprins

<i>Dramatis Personae</i>	5
<i>Introducere</i>	9
<i>Prolog. Nepotul lui Barbu Știrbey</i>	11
1 – <i>Fondul special Berna</i>	17
2 – <i>Contul Cretzianu</i>	45
3 – <i>Istoria procesuală în Elveția</i>	83
4 – <i>Noi iluzii comuniste</i>	273
<i>Epilog</i>	291
<i>Bibliografie</i>	295
<i>Index</i>	299

președinte al Înaltei Curți de Conturi, delegat cu verificarea și controlul fondurilor pentru interese superioare de stat, și Ion Stănescu, de la Direcția Contabilitate a MAS, gestionar al fondului valutar:

În ziua de 10 februarie 1945, când eram în funcțiunea de mai sus, am primit un ordin scris din partea D-lui ministru de externe Const. Vișoianu, cu data de 12 ianuarie 1945, prin care mi se puneă în vedere ca din fondul aflat la Legația română din Berna să deschid un cont în bancă în valoare de 6 000 000 franci elvețieni pe numele d-lui Ministru Al. Cretzianu, care funcționa la Ankara. La 14 februarie 1945, am primit instrucțiuni de la dl Cretzianu să iau aceste sume și să i le țin la dispoziție, până la noi dispozițiuni. În urma acestora, am ridicat de la Legațiunea din Berna suma de 6 000 000 franci elvețieni, dând în schimb două chitanțe, una în valoare de 1 000 000 franci elvețieni, a doua de 5 000 000 franci elvețieni, date 14.II.1945. Această scrisoare, prin care mi s-au dat dispozițiunile de mai sus, n-am înregistrat-o la legațiune fiindcă nu purta niciun număr oficial.¹

Deschiderea contului la UBS

Deși ordinul fusese emis pe 12 ianuarie 1945, transferul efectiv al fondurilor s-a realizat abia pe 4 mai 1945. Între timp, pe 6 martie 1945, era instalat guvernul Petru Groza, sub influența directă a Moscovei, portofoliul Afacerilor Străine fiind preluat de Gheorghe Tătărescu. Acesta a încercat rapid să readucă sub control fondurile externe. Dincolo de miza

¹ AMAE, Fond Problema 224/Elveția, Proces Cretzianu, vol. 6, Declarația lui G. Anastasiu din 6 octombrie 1946 dată în fața delegaților români veniți la Berna.

financiară, problema era una simbolică și politică – cine deținea rezervele valutare externe controla, în fapt, continuitatea juridică a statului român.

Pe 22 martie 1945, Tătărescu îi transmitea lui Cretzianu o telegramă cu textul: „Rog veniți pentru câteva zile București în interes serviciu. Tătărescu.”¹ Răspunsul lui Cretzianu, datat 4 aprilie 1945, invoca aparente motive medicale: „În urma unui nou atac de paludism tropical și trebuind a mă supune unui tratament sub supravegherea unui specialist, sunt nevoit a-mi amâna plecarea în țară. Cretzianu.”²

Cu puțin timp înainte de capitularea Germaniei naziste, pe 4 mai 1945, ca răspuns la telegrama primită pe 2 mai de la Cretzianu, George Anastasiu a depus banii la UBS, însoțindu-i cu o scrisoare a băncii: „Vă confirmăm că am primit din partea Dvs. pentru contul d-lui Alexandru Cretzianu, ministrul României la Ankara, suma de 6 000 000 (șase milioane) franci elvețieni, contra chitanță în dublu, valorând una singură. Primiți, domnilor, distinsele noastre salutări, Union de Banques Suisse: *Mathya și Siegenthaler*.”³

Formal, contul era unul personal, deschis pe numele lui Cretzianu. În realitate însă, avea caracterul unui cont mandatat, justificat exclusiv prin ordinul scris al ministrului de externe. Această soluție juridică – cont individual, nu instituțional – oferea discreție și protecție bancară, dar crea și vulnerabilitatea care avea să fie exploatată ulterior de guvernul procomunist:

¹ AMAE, Fond Ankara (1945–1946), Telegrame Ankara 1945, f. 196.

² Ibidem, Fond Problema 224/Elveția, Proces Cretzianu, vol. 1, Telegramă de la Legația din Ankara către Gh. Tătărescu, 4 aprilie 1945.

³ Ibidem, vol. 6, Union des Banques Suisse (UBS) către Legația României, Berna, 4 mai 1945.

C o p i e

**UNION
DE BANQUES SUISSES**

Schweizerische Bankgesellschaft - Unione di Banche Svizzere - Union Bank of Switzerland

Aadorf, Aarau, Aargau, Baden, Bâle, Berne, La Chaux-de-Fonds, Chiasso, Coire, Fribourg, Genève, Lucerne, Liechten, Locarno, Lugano, Montreux, Rapperswil, Rorschach, Romainhof-Zürich 7, ROR(Zürich), St-Gall, Vevey, Wil, Winterthur, Yverdon, Zurich

Télégrammes: Bankunion
Cpt. Chèques postaux III 35
Téléphone: 2 53 41

BERNE, le 4 mai 1945

Légation de Roumanie

B e r n e

Direction

N/B

Messieurs,

Nous vous confirmons d'avoir reçu de votre
part pour compte de Monsieur

Alexandre Cretzianu, Ministre de Roumanie, Ankara,

la somme de

s.fr. 6'000'000.-- (francs suisses six millions)

dont quittance en double, valable pour une seule.

Agréés, Messieurs, nos salutations distinguées.

UNION DE BANQUES SUISSES
sig. Mathys sig. Siegenthaler

Confirmarea depunerii sumei de 6 milioane de franci elvetieni la Union de Banques Suisses, filiala din Berna, pe numele lui Alexandru Cretzianu.

Document datat 4 mai 1945.

Sursa: AMAE

confuzia deliberată dintre titularul formal al contului și proprietarul juridic al fondurilor.

Toate aceste date creionează imaginea de ansamblu asupra modului cum au fost transferați banii și efectele iminente asupra diplomaților implicați în această operațiune.

Pe 30 iulie 1945, presiunile s-au accentuat. Tătărescu i-a comunicat lui Cretzianu încetarea misiunii sale la Ankara: „În cadrul reorganizării serviciilor MAS [...] am onoarea a vă aduce la cunoștință că misiunea Domniei Voastre în Turcia încetează pe data de 15 august a.c.”¹

Cu ocazia părăsirii Legației de la Berna, în august 1945, Anastasiu a transferat restul fondurilor disponibile (832 000 CHF) noului ministru în Elveția, Richard Franasovici². În septembrie, MAS a cerut explicit lui Franasovici identificarea unor demersuri pentru anularea depunerii în contul Cretzianu și restituirea sumelor către legație.

Această succesiune de acte marchează *nașterea conflictului* care va degenera, în anii următori, într-o confruntare juridică majoră între statul român și Alexandru Cretzianu, desfășurată în fața instanțelor elvețiene. Contul Cretzianu nu a fost, așadar,

¹ AMAE, Fond Problema 224/Elveția, Proces Cretzianu, vol. 6, Telegramă către Legația din Ankara trimisă de Gh. Tătărescu, 30 iulie 1945.

² Richard Franasovici (1883–1964), politician și diplomat, membru al PNL. A fost ambasador la Varșovia și Paris, refugiat politic în Elveția între 1941 și 1945, reprezentant politic al guvernului român la Londra (martie 1946 – noiembrie 1947), ministru plenipotențiar la Berna (1 iulie 1945–14 martie 1946), membru al delegației române la Conferința de Pace de la Paris. În anii 1941–1944 a făcut parte din mișcarea pentru înlăturarea regimului Antonescu, fiind în legătură permanentă cu Aliații. A fost boicotat de către unii lideri ai exilului, fiind considerat „trădător pentru faptul că a fost omul lui Tătărescu” (vezi ACNSAS, Fond SIE, dosar nr. 6685, f. 14).

un accident financiar, ci rezultatul unei strategii deliberate de protejare a unui fond politic.

Escaladarea conflictului

Pe 6 octombrie 1945, ministrul de externe Gheorghe Tătărescu i-a adresat lui Alexandru Cretzianu, aflat în continuare la Ankara, o telegramă prin care solicita în mod explicit returnarea fondurilor depuse pe numele său la UBS:

Cu ocazia controlului și regularizării fondului special din Berna, s-a constatat că o sumă importantă a fost trecută din acest cont și depusă pe numele domniei voastre la UBS. Vă rog să dispuneți urgent ca întreaga această sumă să fie virată la aceeași bancă pe numele Richard Franasovici, ministrul României la Berna. Aștept răspunsul domniei voastre de executare imediată a acestei dispozițiuni.¹

Deși se folosea un ton protocolar, conținutul nu lasă loc de interpretări: guvernul Groza revendica banii ca bunuri ale statului. La numai două săptămâni, limbajul s-a schimbat radical. În telegrama nr. 28077 din 20 octombrie 1945, Tătărescu a abandonat complet registrul administrativ și a introdus amenințarea cu ancheta penală:

Prin deciziunea ministerială nr. 27748 din 20 octombrie 1945, luată pe baza decretului-lege 2214 din 14 iulie 1945, ați fost pus în cadrul disponibil al MAS. Veți preda imediat serviciile secretarului de legație Ciurea. Odată cu predarea

¹ AMAE, Fond Problema 224/Elveția, Proces Cretzianu, vol. 6, Telegrama trimisă de Gh. Tătărescu lui Al. Cretzianu, ministru la Ankara, 6 octombrie 1945.

gestiunii, nu veți lipsi de a regulariza situația fondului special de la Berna, care, în chip neregulat și abuziv, a fost transferat asupra Dvs. Nu omit a vă înștiința că, în caz de refuz la executare, întreaga chestiune va fi predată *Parchetului* și grave sancțiuni vor fi luate fără șovăire împotriva tuturor celor ce s-au făcut părtași la acest act fără precedent în anele administrației noastre.¹

Aceasta constituie prima acuzație oficială de deturnare formulată la adresa lui Alexandru Cretzianu, conflictul evoluând de la o cerere de transfer la amenințarea explicită cu proces penal.

În aceeași zi, Tătărescu extindea ancheta asupra Legației de la Berna, solicitând o declarație scrisă din partea lui George Anastasiu: „de îndată ce veți primi comunicarea de față, veți lua în scris declarația dlui consilier Anastasiu cu privire la efectuarea transferului neregulat al fondului special de la Berna. Dl. Anastasiu va răspunde la următoarele chestiuni: **1.** pentru ce motiv a executat în mai 1945 un ordin emanând de la un ministru care nu mai era în funcțiune; **2.** pentru ce motiv nu a comunicat Ministerului operațiunea făcută.”² Prin această cerere, responsabilitatea politică a ordinului Vișoianu era dislocată retroactiv, iar executanții, transformați în potențiali inculpați.

Diplomația elvețiană a început să fie interesată de subiect, iar Ferdinand Dufour, de la Legația Elveției din Ankara, a

¹ AMAE, Fond Problema 224/Elveția, Proces Cretzianu, vol. 6, Telegrama trimisă de Gh. Tătărescu lui Al. Cretzianu, Legația României din Ankara, 20 octombrie 1945.

² Ibidem, vol. 1, Telegrama trimisă de Gh. Tătărescu către Legația din Berna, 20 octombrie 1945.

informat Berna că, potrivit lui Cretzianu, „fondurile depuse pe numele său la UBS și în valoare de 1 186 000 de franci elvețieni ar fi blocate de către Legația României la Berna. Cretzianu, care mi-a cerut să sesizez guvernul elvețian în această privință și a protestat printr-o telegramă directă către UBS împotriva acestei măsuri, pe care a considerat-o neregulamentară, precizează confidențial că fondurile aparțin de fapt Regelui, lucru pe care Guvernul Groza, cu care Suveranul a rupt relațiile de curând, nu l-ar cunoaște”¹. Această afirmație va reapărea și mai târziu, în iulie 1946, într-un document elvețian care nota că „Soldul deținut la UBS, inițial de 6 milioane de franci elvețieni și care acum se ridică la 3 milioane de franci elvețieni, ar putea reprezenta active ale Coroanei române pe care regalul Cretzianu a încercat să le obțină în Elveția. Prin măsurile menționate anterior de confiscare și asistență juridică, actualul guvern din România a încercat, aparent, să obțină controlul asupra acestor active”².

Pe 9 octombrie 1945, la UBS au sosit noi ordine de plată din partea lui Cretzianu: 574 000 CHF pentru George Anastasiu și 612 000 CHF către Portugalia.³ În total, era vorba de 1 186 000 CHF, sumă deja menționată în telegrama lui Ferdinand Dufour, de la Legația Elveției din Ankara. Corelând documentele, reiese că suma totală nu ar fi aparținut regelui Mihai, ci probabil avea o altă destinație pentru exil.

¹ SA, B.51.324.20.1, Cretzianu, doc. 88, 12 octombrie 1945. Cele 6 milioane CHF erau banii exilului.

² Ibidem, doc. 58, 26 iulie 1946.

³ Documentul nu specifică numele, probabil Brutus Coste. În SA, B.51.324.20.1, Cretzianu, doc. 87, Privitor la creanța fostului ministru român în Turcia, domnul Cretzianu, la UBS, scrisoare a DPF pe baza documentării primite de la directorul UBS, 17 octombrie 1945.

Pe 16 octombrie 1945, Cretzianu îi scria lui Grigore Niculescu-Buzești, descriind presiunea exercitată de Tătărescu și refuzul său deliberat de a răspunde, pentru că „ar însemna că îi recunosc dreptul de a da prevederi reprezentanților României în străinătate. [...] Guță [Tătărescu] presupun că dorește să deschidă o acțiune penală împotriva mea și a lui Gigi [Anastasiu], deci nu are rost să îi furnizezi vreun document pentru caz”¹. Elementul central al scrisorii este însă anti-ciparea litigiului elvețian:

după cum îmi spune un coleg elvețian specializat în probleme juridice, trebuie să fi fost emisă o hotărâre judecătorească românească, iar pe baza acestei hotărâri, Richard [Franasovici] ar fi obținut blocarea. În opinia mea, în lipsa posibilităților de a ne apăra în țară, trebuie să ne asigurăm că guvernul elvețian nu-și dă acordul pentru executarea unei eventuale pedepse în țară prin care aș fi condamnat să plătesc banii către statul român. Am intervenit aici prin Legația elvețiană și îi voi scrie atât lui Weck², cât și lui Stucki (șeful Departamentului Politic). Ar fi bine dacă am putea să le comunicăm acest lucru și de la noi (Elise³ i-a scris despre asta unchiului Barbu).⁴

Cretzianu realizase că autoritățile de la București încercau să obțină, printr-o hotărâre judecătorească românească, efecte juridice în Elveția, prin blocarea fondurilor. În opinia sa, miza reală o constituia poziția guvernului elvețian și refuzul său de

¹ AMAE, Fond Problema 224/Elveția, Proces Cretzianu, vol. 3, Scri-soarea lui Al. Cretzianu către Gr. Niculescu-Buzești.

² Philippe de Weck, avocat, bancher la UBS, a fost președinte la UBS (1976–1980).

³ Eliza (1898–1986), fiica lui Barbu Știrbey.

⁴ AMAE, Fond Problema 224/Elveția, Proces Cretzianu, vol. 3, Scri-soarea lui Al. Cretzianu către Gr. Niculescu-Buzești.

a coopera la executarea unor sancțiuni provenite dintr-un sistem juridic lipsit de garanții procedurale.

Pe 22 octombrie 1945, Legația României din Berna a transmis MAS o clarificare oficială privind poziția lui George Anastasiu, bazată pe declarația acestuia din 6 octombrie 1945, consemnată într-un proces-verbal.¹ Anastasiu arăta că nu raportase ministerului executarea ordinului întrucât considera că este vorba de o comunicare confidențială și, în lipsa cifrului, aprecia că dă socoteală exclusiv ministrului care dispusese transferul, respectiv lui Vișoianu. Legația preciza totodată că răspunsul scris al lui Anastasiu, referitor la gestiunea fondului aflat la dispoziția unui ministru de externe, nu întrunea caracterul juridic al unei declarații oficiale și nu putea fi utilizat fără autorizarea expresă a lui Vișoianu. Se menționa, de asemenea, că din totalul de 6 milioane CHF depuse, aproximativ 3 milioane fuseseră deja cheltuite pentru plăți în Elveția și pentru transferuri către Paris și Lisabona.

Cronologia faptelor arată că, în mai puțin de un an și jumătate, cazul contului Cretzianu a trecut de la statutul unei decizii administrative de politică externă la cel de obiect al unei proceduri disciplinare și penale inițiate de guvernul Groza și de ministrul Gheorghe Tătărescu. În august 1945, la Berna existau două depozite distincte: cele 6 000 000 CHF depuse la UBS pe numele lui Alexandru Cretzianu și suma de 832 000 CHF rămasă la legație, predată oficial de Anastasiu noului șef de misiune, Richard Franasovici. În ambele cazuri, fondurile au fost depuse pe numele titularilor, practică explicată prin exigențele băncilor elvețiene, care preferau conturi personale pentru a

¹ Ibidem, vol. 1, Răspuns pe 22 octombrie 1945 de la Legația din Berna către MAS, Gh. Tătărescu.

asigura confidențialitatea și stabilitatea juridică în contextul schimbărilor politice rapide.

În octombrie 1945, corespondența dintre Richard Franasovici și George Anastasiu relevă tensiunile apărute în jurul documentelor justificative ale transferului celor 6 milioane de franci. Franasovici solicita¹ remiterea scrisorii lui Vișoianu și a chitanței UBS care atestau depunerea sumei de 6 milioane CHF, subliniind că acestea făceau parte din gestiunea preluată prin proces-verbal. Anastasiu a refuzat însă predarea documentelor, invocând considerațiile deja expuse verbal și într-o notă personală, declarându-se „în imposibilitatea”² de a le remite.

Problema fondului a devenit obiectul unui conflict politic deschis între guvernul de la București și diplomatul rezident în Elveția. În documentele autorităților române, contul Cretzianu apare deja caracterizat drept „fondul de finanțare a activității criminale a centrului complotist din străinătate”³, fiind integrat în logica represivă a proceselor intentate liderilor Partidului Național-Țărănesc (PNTȚ). Din punct de vedere juridic, operațiunea din 4 mai 1945 ridică problema dualității voinței guvernamentale: ordinul lui Vișoianu era valid, fiind dat în timpul unui guvern considerat legitim (Rădescu), iar executarea lui a avut loc după instalarea guvernului Groza, sprijinit de sovietici, și cu câteva zile înaintea încheierii războiului în Europa.

Decalarea temporală a permis noii puteri să conteste legitimitatea operațiunii, deși fondul fusese constituit legal. În

¹ Vezi AMAE, Fond Problema 224/Elveția, Proces Cretzianu, vol. 1, Richard Franasovici către G. Anastasiu, Berna, 22 octombrie 1945.

² Ibidem.

³ ACNSAS, Fond Documentar, dos. 8845, vol. 3, f. 33.